

Donirajte

Sa stavom

14.09.2020. 22:11:01 - Ivana Perić

TVORNICA ADRIA - PRIČA O ŽENE KOJE STVARAJU I SPAŠAVAJU, JEDNA DRUGU,
TVORNICU, GRAD, SELA

Kako smo živjele i preživjele

Jedna od radnica Adrije pokazuje Eva konzerve, prilikom radničke blokade šlepera koji je po proglašenju stečaja došao utovariti i odvesti robu (konzerve) iz skladišta (Foto: Fabio Šimićev, arhiva Zadarskog lista)

Ovo je posljednji u seriji od šest tekstova 'Adrio bella', o zadarskoj industriji i prošlosti i sadašnjosti Tvornice za preradu i konzerviranje ribe Adria. Prvi tekst, pod nazivom 'Iza Bagatovog nebodera, kod bivšeg SAS-a', koji nudi pregled razvoja zadarske industrije i Zadra kao grada od Drugog svjetskog rata do danas, možete pročitati [ovdje](#). Drugi tekst, pod nazivom 'Nije kriva radnica, što je riba smrdljiva', o specifičnostima riboprerađivačke industrije i ženskog rada u tvornicama ribe, pročitajte [ovdje](#). Treći tekst, pod nazivom 'Bolji od Popaja, jači nego Chuck Norris', o nastanku i popularnosti maskote Adrijinih Eva proizvoda – morža Šime, te prodaji brenda Eva Podravci, pročitajte [ovdje](#). Četvrti tekst, pod nazivom 'Dosjei Adria: Potrošili krivi ljudi', o glavnim akterima uništavanja Adrije (Miodrag Lacić, Neven Badurina, Jadranko Lisica), pročitajte [ovdje](#). Peti tekst, razgovore sa radnicama Adrije, pod nazivom 'Zadnju riječ imaju radnice', pročitajte [ovdje](#).

Da će ljetu ikad skoro kraj, sunce na zadarskim ulicama ne ni daje naslutiti. Kod stare gradske luke čekam bivšu radnicu Adrije. Razgovarala sam već s više radnica iz različitih sela, koje su u Adriji radile pola ili više života. Neke radnice nisu htjele da ih imenom spominjem u tekstovima, iako su rado pričale o Adriji, prokomentirale što im se činilo neizostavno i bitno pisanja. Neke su pristale biti imenovane i svoje su priče iznijele otvoreno, poput Nede i Nade, radnica čije su priče centralne u [tekstu](#) koji je prethodio ovome.

Radnica s kojom se nalazim kod stare luke preko telefona mi je rekla da ne želi pričati o Adriji, ali me pozvala da s njom prošetam gradom prije nego joj počne smjena na poslu. Za potrebe ovog teksta dat ćemo joj ime Ika. U Adriji je radila više od 30 godina. Živi u zadarskom predgrađu, a danas u centru grada čisti apartmane. Kako je to posao koji sam i sama sezonski radila, razgovor otvaramo tom temom. Brzo se slažemo u jednom opažanju - začuđujuće je velik broj ljudi koji za sobom ostavljaju govna. "Seru ko grlice", kaže mi nasmjijano. Rade li to i inače ili samo kad znaju da za njima čisti netko drugi? Na to pitanje nismo našle konačan odgovor, pa ćemo ga propustiti dokeru publici.

"Ima ih puno što za sobom ostave što neurednije, valjda računaju da je čišćenje uključeno u cijenu, pa eto. Ne razmišljaju oni kako je meni uvaljat glavu u to. Desi se jednom u sto godina da neko za sobom ostavi i čišće nego što je bilo, tako mi je jedna njemačka familija nedavno napravila. Al' i to ti je meni malo sumnjivo, sve sterilno. Pomisliš, bogati, koda su nekoga ubili pa sakrivaju tragove", priča Ika.

Čitavo vrijeme se zeza i smije. Pokazuje mi gdje se turisti najviše okupljaju, makar ih je ove godine manje. Grintajući komentira cijenu od 12 kuna za kuglicu sladoleda u jednoj popularnoj slastičarni. Kad se okrene prema meni mišići leđa izviju joj se kao slovo S, vidljivi ispod uske

TOUCH ME FESTIVAL
OVE JESENI PONOVO
ISTRAŽUJE VEZE
UMJETNOSTI I
ZNANOSTI!

javljanje s terena

#VOLIMTEBEZALI: PRIČA
O LGBTIQ PRAVIMA
ISPRIČANA IZ
PERSPEKTIVE
RODITELJA

razgovor

U UNSKO-SANSKOM
KANTONU
MIGRANTIMA
ZABRANJENA
VOŽNJA
AUTOBUSOM

preko plota

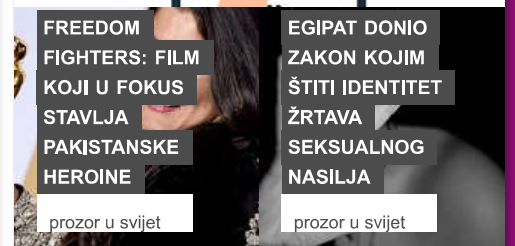
ŽENE U BIH: POLA
POPULACIJE A NI
PETINA VLASTI -
DOKAD?

preko plota

ŽENSKA REVOLUCIJA U
EGIPTU. NAPOKON!

prozor u svijet

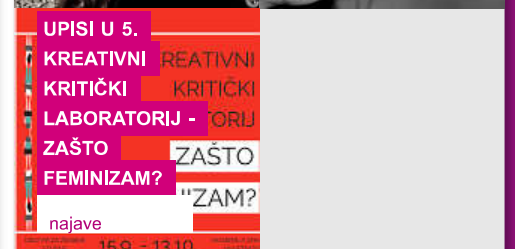

FREEDOM
FIGHTERS: FILM
KOJI U FOKUS
STAVLJA
PAKISTANSKE
HEROINE

prozor u svijet

EGIPAT DONIO
ZAKON KOJIM
ŠTITI IDENTITET
ŽRTAVA
SEKSUALNOG
NASILJA

prozor u svijet

UPISI U 5.
KREATIVNI
KRITIČKI
LABORATORIJ -
ZAŠTO
FEMINIZAM?

najave

15.9. - 13.10.

TAGOVI

hrvatska svijet regija politika rodna
ravnopravnost nasilje LGBTIQ rad mediji
izbori eu ljudska prava feminizam
socijalna pravda civilno društvo kultura

majice. Lopatice su joj zbijene, kao dvije tektonske ploče, teško se i malo pomiču. Ukočene, kaže. Ika korača čvrsto, stopala joj toptaju o zemlju, kao da svakim korakom potvrđuje teoriju gravitacije.

Kad je promatram ne mogu da se ne sjetim kako je Gene Kelly opisao razliku u plesu između njega i Freda Astairea. "Fred Astaire predstavlja aristokraciju kad pleše, a ja predstavljam proletarijat", tvrdio je Kelly. Astaire - visok, tanak i lebdeći, Kelly - mišićav, snažan, prizemljen. Njihova najveća plesачka razlika proizlazi iz posve drugačijeg odnosa prema tlu pod nogama. Jedan (Astaire) fluidno plivi po površini i bez problema leprša iznad nje, baš kao aristokracija i elita, dok drugi (Kelly) uvijek ima jasno težište, snažno uzemljenje, kao ono koje radnici i radnice imaju (ili su imali) u polju, tvornici, radničkom naselju.

Reklama kod tvorničkog kruga Adrije (Foto: Ivana Perić)

O tome jako lijepo piše Zadie Smith u eseju o plesu, gdje [navodi](#): "Nijedno se tijelo ne pomiče kao Astaire, poput njega smo samo u snovima. S druge strane, vidjela sam francuske dječake kako trče stubama High Linea u New Yorku kako bi fotografirali pogled, a njihova leđa se miču baš poput Kellyjevih u On The Town, vidjela sam crnu djecu kad se u vlaku zavrtje oko stupa kod izlaznih vrata - Kelly opet, visi s onog vječnog stupa. Kelly je predstavljao opće mjesto kad je plesao, podsjećao nas na gracioznost koju ponekad posjedujemo i sami. On pokazuje kako prozaično može postati poetično, kao posljedica teškog rada. Ali Astaire, kad pleše, nema nikakve veze s teškim radom".

Kažem lki da bi joj na mišićima zavidjeli puno mlađi ljudi, koji liju kante znoja u teretanama, a ručaju praškove.. "Svi bi tili izgledat kao radnici težaci, a niko ne bi težački radija. Ja jesam jaka ko bik, al sva san se zato istrošila. Da san imala drugog izbora, sigurno ne bi bila udarnica. Ali imala sam 15 godina i morala sam početi donositi novce u kuću", komentira. Priča kako je u Jugoslaviji bio drugačiji, bolji odnos prema radnicima, ali i dalje su postojale društvene razlike, kao i razlike među samom radničkom klasom.

"Imale smo tada bolje plaće u Adriji. Bilo je i puno drugih tvornica tada u gradu i razumili smo jedni druge bolje nego danas, kad radimo - kud koji mili moji. Al isto su muški imali prednosti i uvijek se njih predstavljalo kao glavne radnike. A za nas koje smo radile u tvornicama ribe je postojala i taj posebni dio di se na nas gledalo kao šporke. Nije bilo isto kad bi se Kalelargom prošetalala ja ili kćer nekog advokata. Ni danas ne mogu skroz miris ribe iz kože odagnati. Toliko san dugo tamo radila da ne znam više jel mi se to pričinja. Ositiš li ti što?", govori lka i pruža mi podlakticu da je ponjušim. Osjetim samo blagi miris sapuna.

"Ružno sam se osiđala kad bi mi iza leđa rekli da smrdim. Ajde da ti netko kaže da si ružna, ali da smrdiš... A ribala sam se svaki dan, uvijek san do higijene držala. Onda bi se ja okrenila i rekla - dobro ajde, ja smrdim da bi vi ili ribu ko gospoda", priča lka. Kažem joj da **Toma Bebić** ima jednu pjesmu o tome, iz zbirke Tata-rata-ata-bum. Pjesma se zove **Tko bi vas razumio**, a ide ovako:

U školi učim

Da smo društvo stvoreno u mucu

Da se socijalizam može izgraditi

(uz misao)

Samo žuljem na ruci

Da su brojne žrtve pale

Da su nam radničku zemlju dale

I tata mi kod kuće kaže da je jedina svetinja radnik

Da je neradnik najveći jadnik

Pa kad mi se sve to skupa zbrojilo

U meni se more čistoće skrojilo

aktivizam **rod i klasa nasilje** prema ženama **rodno uvjetovano nasilje**
feministkinja **feministkinje** noćni marš
ženska prava ravnopravnost spolova

STUP SRAMA

Dislike
(11)

"Uživajmo u Mijim hlačicama."

Davor Meštrović o novom spotu Mije Negovetić (Dobro jutro Hrvatska, 28.07.2020.)

Dislike
(11)

"Ajmo se mi najprije dogovoriti da je pobačaj u 99,9 posto slučajeva neopravdan".

Nino Raspudić, 24. srpnja 2020., tijekom gostovanja na N1. (Izvor: Index)

IZ DRUGIH MEDIJA

H-alter

Praktična primjena
biodinamičke metode u
uzgoju povrća 16:36:01

Vjetroelektrani Senj dozvole bez uključivanja sektora zaštite prirode 15:00:03

Vrijeme i temporalnost u periodu pandemije 11:48:02

Where does the time go? Time and temporality in a pandemic. 11:48:01

Europski tjedan mobilnosti: Besplatno biciklom u vlak prije 1 dan

Što žele Znanstvenici za klimu? prije 1 dan

Virus pod ustavnim ključem prije 1 dan

Pirotehničari poručuju: "Samo nam dajte da vadimo mine!" prije 1 dan

CroL

kulturpunkt.hr

vox feminae

muf

A onda dođoše mama i tetka

I još neki iz porodice

Pa mi skresaše u lice

Uči uči

Ako želiš biti gospodin

Ne budeš li učio

Bit ćeš

"Šporki" radnik

"Pametan čovik. I zgodan je bia", kratko komentira Ika. Rastajemo se pred apartmanskom trokatnicom, pitam je prije odlaska ima li nešto posebno što želi da napišem. "Napiši da sam voljela radit sa ženama. Znale smo se svađat, ali smo jedna drugoj uvijek pomagale. Čuvale dicu, posuđivale novce. Uvijek smo se zajebavale, i kad je bilo najteže. Milijun puta su me spasile i ništa nazad nisu tražile".

Prostor oko tvorničkog kruga Adrije danas (Foto: Ivana Perić)

Odlazeći od Ike, šetam gradom bez jasne ideje kuda želim ići. Sjednem na zidić kod Foše i vrtim u glavi sve priče o Adriji. Dirnuta sam zbog velikodušnosti svih radnica s kojima sam pričala, ljuta zbog nepravde koje su proživjele i proživljavaju. Nisam izmahnuta i nisam novinarski objektivna, niti vjerujem da takvo što postoji. Novinarstvo nije individualni pothvat, novinarka nije izolirana individua. Ove sam tekstove htjela pisati upravo zato što postojim unutar društva i zato što mi je stalo.

Radnice Adrije bile su jedine tvorničke radnice živo prisutne u mom odrastanju, u mojoj okolini. Naravno, dio ljudi iz mog sela radio je u drugim zadarskim tvornicama, u Bagatu, Borisu Kidriču, Sojari, Mjekari Zadar. Ali 1990-ih su sve te tvornice pokradene i ugašene. Ostale su žive u pričama o prošlim vremenima, u kosturima zgrada na koje se po Zadru naleti svugdje. Ali nije više bilo radnika i radnica koji bi svojim svakodnevnim ponašanjima svjedočili, nije bilo načina za promatrati tvornice u realnom vremenu. Bilo mi je teško procjenjivati ono što mi netko govori, odvagati koliko je romantiziranja mladenačkog uključeno u što, kako je zaista bilo negdje raditi, i na koje je sve načine industrija mijenjala, kako Zadar, tako i sela u okolici. Oslanjala sam se na slušanje priča, o dolasku struje u selo, o tome kako se i gdje gledalo slijetanje na Mjesec, do toga tko je prvi u selo dovezao auto, iz koje tvornice. Velikim infrastrukturnim pomacima svjedočila sam i sama - 1997. godine, kad sam išla u drugi razred osnovne škole, selo je dobilo telefon, a 2017. godine, pet godina nakon što sam završila fakultet, selo je spojeno na vodovod. Pa ipak, o nekim stvarima prije 1990-ih za moga se odrastanja nije puno pričalo, što je zapravo standardna priča na područjima intenzivno poharanim ratom.

Radnice Adrije bile su moj ulaz u prošlost, ali i sadašnjost tvorničkog rada. Kao tinejdžerka sam svakog dana putovala u srednju školu u Zadar, i od Zadra kao grada s vremenom sam najbolje upoznala glavni autobusni kolodvor. A kolodvor je kroz čitavu godinu mjesto susreta školaraca, radnika, i uvijek i svugdje - jednog ili više beskućnika. U naših pola sata vožnje do grada, u ranim jutrima, pogotovo zimi kada se tijela iz kreveta slalo u mrak i buru, ostali su zajednički pogledi razumijevanja, posrtajući kapci koji su davali do znanja da nam svima fali još sna. U večernjem busu mi, gladne srednjoškolke, uvijek smo igrale igru nagađanja što nas kući čeka za večeru, molile se - daj dobri isuse, samo da nije juha i lešo meso - a radnice su pričale jedna drugoj novosti s posla, sitne detalje dana.

Mi smo sjedile iza u busu, a radnice naprijed. Naša je bila mladenačka želja da promatramo sve u busu, ali i da nas svi vide kad ulaze i kad se okrenu iza, da nam glasovi putuju naprijed, da se rašire među svima dok pričamo. Da nas čuju, bilo je važnije od onoga što smo pričali. Da nas čuju, bilo je važnije od onoga što su drugi pričali. Radnička je bila želja da odmore oči na praznoj cesti, da bace koju usputnu pošalicu sa šoferom dok čeljust autobusa guta bijele linije ceste u noći. Da se malo nasmiju, bilo je važnije od veličine umora. Zadnja i prednja loža autobusa nikad nije pretjerano međusobno komunicirala. Mi smo se jedni drugima toliko podrazumijevali da se

nismo izučavali. Ovim sam tekstovima, nadam se, makar malo vratila dug nekadašnjeg neslušanja, tipično tinejdžerskog.

Kad sam pričala s Nedom, radnicom iz prošlog teksta, priznala sam joj kako mi je prva pala na pamet, jer znam da je ona iz našeg sela radila u Adriji. "A to se sičaš iz autobusa, kad si bila dite", komentirala je. Ako razmišljam o tome kako smo svi formirani okolnostima odrastanja, moći imati to sjećanje veoma je bitno.

Teško je i nemoguće rasplesti što je sve bila jedna tvornica, kako su je radnice stvarale, i kako je ona njih povratno stvarala. Na koji su se način pokretne trake i teške kašete upisale u tijela, i kako su ta tijela s vremenom i omekšala i otežala. Kako su onda dalje ostavljala tragove u odnosima s partnerima, s djecom, s prijateljima. Kolika je snaga i kako život mijenja imati vlastiti novac u džepu, stvoriti nešto svojim rukama, imati žene kao kolegice, a ne kao suparnice, moći nahraniti obitelj, moći poslati djecu na školovanje u grad, omogućiti da se kući jednog dana vrate, ili dođu u posjetu - s diplomom, prvi ikada u porodici. Koliko je značajno vidjeti žene koje se bune, okreću se i psuju one koji im iza leđa govore da smrde, štrajkaju, izlažu se prve na liniji protiv gradskih moćnika. Žene koje stvaraju i spašavaju, jedna drugu, tvornicu, grad, sela.

Teško je i nemoguće rasplesti na koje je sve načine to mijenjalo čitavu našu zajednicu. Kad se Adrijina Eva reklamirala na televiziji, nije to bila bezvezna reklama - iza nje smo vidjeli žene koje znamo, komad našeg sela, djelić našeg znanja, snage i upornosti. Način na koji smo i živjele i preživjele.

**Objavu ovog teksta podržala je Agencija za elektroničke medije, u sklopu potpore za novinarske radove*

Tagovi: [adria](#), [adrio bella](#), [dalmacija](#), [industrija](#), [ivana perić](#), [pretvorba](#), [privatizacija](#), [propast industrije](#), [radnice](#), [radnička prava](#), [tvornica](#), [tvornica adria](#), [tvornica ribe](#), [uništene tvornice](#), [zadar](#), [ženska solidarnost](#)

Tweetaj

Donirajte

Recommend [Sign Up](#) to see what your friends recommend.

Vežani članci:

- 07.09.2020: [Zadnju riječ imaju radnice](#)
- 26.08.2020: [Dosjei Adria: Potrošili krivi ljudi](#)
- 18.08.2020: [Bolji od Popaja, jači nego Chuck Norris](#)
- 03.08.2020: [Nije kriva radnica, što je riba smrdljiva](#)
- 15.01.2015: [Pokojnici i pokajnici zadarske industrije](#)

Facebook komentari

0 Comments

Sort by

Add a comment...

Facebook Comments Plugin

Kontakt

Libela.org

Nova cesta 4, Zagreb
e-mail: info@libela.org

Donatori

Europska unija, Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva, Grad Zagreb, Agencija za elektroničke medije i Ministarstvo kulture Vlade RH. Tekstovi na portalu ne izražavaju mišljenje navedenih donatora.

Zamolba za donacije

Podršku u obliku financijskih sredstava možete uplatiti na naš račun: HR8824020061100071855 kod Erste & Steiermaerkische banke (primateljice: CESI, Nova cesta 4, 10 000 Zagreb, svrha: donacija za Libelu). Na vaš zahtjev, anonimnost vam je zajamčena.

Disclaimer

Tekstovi na portalu ne izražavaju mišljenje i stavove CESI, već isključivo mišljenje i stavove njihovih autora/autorica. Uredništvo zadržava pravo brisanja svih komentara koji promiču seksizam, netoleranciju, nasilje i šire mržnju. Komentari su vlasništvo njihovih autora/autorica te ne izražavaju mišljenje uredništva.

PRATITE NAS

TRAŽILICA:

Traži

Ovo djelo je dano na korištenje pod licencom Creative Commons Imenovanje 3.0 Hrvatska.

Ova publikacija pohranjena u Hrvatskom arhivu weba